

ÜNİVERSİTELERİN VERİMLİLİĞİ

M. Blaug *

Çeviren: İsmail SANDIKÇIOĞLU

Üniversite ve verimlilik “Konusunda üniversite Konferansları”nda verilen tebliğ, Bahar 1968.

1. Bu makale üniversitelerin verimliliğini ölçmeye çalışmamaktadır¹. Amacı konuları açıklığa kavuşturmak ve en başta da üniversitelerin verimliliğini ölçmek için kendine özgü tek bir şeyin bulunmadığını tartışmaktır. Üniversiteler çok sayıda amaçlara hizmet ederler ve ilke olarak çalışmalarını değişen oranlarda amaçların gerçekleştirilmesindeki etkinliğe göre değerlendirilebilir. Bu, her amacın maliyet-fayda analizine göre takdir edilmesi demek olur. Buna göre, farklı maliyet - fayda oranlarının aynı amaca doğru ilerledikleri gibi bir teminat verilemez, yoksa amaçları önem sıralarına göre sınıflamaya tabî tutamazsak bu konuda ilerleme gösteremeyiz. Bunun gibi, bir üniversitenin verimliliğini ölçmek-çıktının girdiye oranı olarak tanımlanır - için çıktılarını herhangi bir tarzda değerlendirmeliyiz. Üniversitelerin erişmeğe çalıştıkları objektif bir fonksiyonları olduğu alınan her ölçüyle ima edilmektedir. Doğal olarak birden fazla amaçsal görev olduğuna göre, en azından ilkede de olsa yine de her biri ayrı verimlilik ölçüleri veren çıktının çeşitli alternatif değerlendirmelerini elde etmiş oluruz. Üniversiteler için tek bir “verimlilik” aramak boşuna vakit kaybıdır.

Bazı Yanlışlıklar:

2. Üniversitelerin verimliliği konusundaki tartışma çok sayıda popüler yanlışlıklar ile birlikte yerleşmiştir. Başta geleni, toplam-faktör

---

* Yazarın bu çevirinin yayımlanması için gösterdiği anlayışa teşekkür ederim (çeviren). Mark Blaug Londra Üniversitesi Eğitim Enstitüsü'nde Eğitim Ekonomisi Birimi Başkanıdır.

1 Buna benzer bir atılım için, bakınız: M. Blaug ve M. Woodhall, “Productivity trends in British university education, 1938-1962”, Minerva, Eylül 1965, s. 483-98, ve H.G.

verimliliğini iş verimliliği ile karıştırmak ve öğrenci-öğretmen oranlarını üniversitenin verimliliğine ölçü almak gibi yanlış bir eğilimle adetâ örneklemiştir. Şimdiki durumda öğretime harcanan zamanın üniversitelerin en geniş çıktısını teşkil ettiği doğrudur. Fakat bu, öğrencilerin harcadıkları zaman, yapılar, araç gereç (işletme) hizmetleri, ışık ve ısı için gerekli malzemeler ve kitaplık ve idarî memurlar da dahil olmak üzere bu gibi öğelerin saptanmaması diye bir şey söz konusu değildir. Aksine bunlar bir arada saptandıkları vakit öğretim zamanı çıktısını ve toplam maliyetin her öğrenci başına düşen oranını veya üniversitelerin ilk tesis harcamalarını aşarlar, ikinci olarak da İngiliz Üniversitelerinin yeterli öğretim sağladığı görüşüne göre, şimdiki durumda araştırma düzeyinin istenilen nitelikte olduğunu kabul edersek, öğrenci-öğretmen oranları öğretimin verimliliği için bir ölçü olabilir. Fakat bu gibi kriterler üniversite öğretmenlerinin verimliliğine ölçü olamaz. Yine yukardaki görüşe göre öğrenci - öğretim üyesi oranlarını verimlilik için ölçü kabul etmek farkında olmadan üniversitelerin çıktısının öğrenci sayısı ile değerlendirildiğini varsaymaktır. Böylece bunun anlamı, üniversite araştırmalarının yalnız daha iyi öğretim sağladığı süre içinde değerlendirilebileceğini varsaymaktır. Öte yandan üniversite öğretimi mevcut bilgiyi yaymak kadar yeni bilgi üretmeye de hizmet ediyorsa, öğrenci - öğretmen oranlarına üniversitenin önemli bir çıktısı olarak yer verme olanağı yoktur.

3. Bir çok akademisyen öğrenci-öğretmen oranlarının özellikle öğretmen - öğrenci oranında gelişme olarak ima edilmesiyle üniversite verimliliğine bir yaklaşım olarak yer vermekten, bunun verimlilikte bir düşüşü akıla getirdiği için kaçınmaktadırlar. Fakat bu sorun daha çok sayının kötü sayılması ve daha küçük sınıfların öğretimin niteliğini yükselttiği inancıyla yaratılmaktadır. Bu maalessif, araştırmanın öğretime katkısı örneğinde olduğu gibi küçük gruplar halinde öğretim yapılması konusunda ve farklı konuların değişen düzeylerde ve güçlüklerdeki çeşitli yöntemlerin etkinliğinin iyice sınıanmış olduğunu varsaymaktır. Gerçekte öğretimin ve öğretmenlerin üniversitelerdeki etkinliği hakkında pek az bilgi vardır. Eldeki bulgular, gerçekleşmesi beklenen küçük sınıfların üstünlüğü konusundaki popüler inançları desteklemektedir. Bizim bütün bildiğimiz öğretmen - öğrenci oranlarındaki indirimlerin üniversitelerde anlamlı bir şekilde tanımlanacak

---

Johnson ve R. Stone'nin "Yorumlarını" (Comments) M. Blaug ve M. Woodhall'un "Bir Cevabı" (A Reply) izliyor ibid., Sonbahar 1965, s. 105; yine bakınız C.F. Carter, Can we get higher education cheaper? "Manchester Statistical Society, Aralık 1965, s. 1-14 (Eserdeki 15 nci makale)

iş verimliliğinde bir düşüşe yol açabileceğidir. Bununla birlikte üniversitelerde öğretmenlerden başka girdiler var oldukça, bu şekilde bir iş verimliliğine önem vermek için hiç neden yoktur. Eğer yapıların ve araç gereçlerin verimliliğindeki bir artışa oranla iş verimliliği daha düşük veya tamamen bu durumunun aksi ise, bunda endişe edecek bir şey yok demektir.

4. Diğer bir popüler yanlışlık üniversitelerin toplam-faktör-verimliliğini, öğrenci başına düşen maliyetin nakit karşılığı olarak görmektir. Üniversitelerin birim maliyetleri zaman aşaması içinde ya fiyatların genel enflasyonu yüzünden ya da ihtiyaçların zorlamasıyla çıktının niteliğini yükseltmek amacıyla artmakta, fakat kimse buna şaşmamaktadır. Bu, üniversitelerin verimliliğinin ölçülmesi yönteminin aşağı doğru bir eğri çizeceğini ima eder gibidir. Buna rağmen verimlilik uygun bir şekilde ölçüldüğü zaman fizikî girdilerle çıktuların bir ilişkisi, fakat bu duruma göre salt birim maliyetleri arasındaki bir ilişki değildir. Verimliliğin ölçülmesinden kasıt fiyatların etkisini sun'î olarak kaldırmak suretiyle girdilerin gerçekten zaman aşaması içinde çıktı üretmekte yeterli olup olmadığını bulmaktır. Çeşitli girdilerin çıktıya olan karşılaştırmasında girdileri veya çıktuları ortak birimler durumuna getirerek, iktisatçıların sık sık elveren bir şekilde fiyat indekslerini deflasyona uğratarak parasal tedbirler almaya doğru gittikleri doğrudur. Bunun nedeni belli sayıdaki insanları şu kadar ton betonla veya şu kadar libre referans kitabıyla toplamak için ortak bir bölen bulmaktan başka çıkar yol olmamasıdır. Bunun gibi, bir kere girdilerin para değerlerini fiyatlardaki değişmelere uydurunca, ortaya çıkan verimlilik ölçüsü çıktulardan başka herşeye olan duyarlılığını kaybetme durumuna gelir. Birim maliyetlerini saptamak için bir çok gerekli nedenler vardır, fakat bundan elde edilecek bir takım sayılarla bir uğraşının verimli veya verimsiz olduğunu açıklama olanağı yoktur.

5. Belki de bütün bu alan içinde en çok karşılaşılan yanlışlık “verimliliği” (productivity), “etkinlik” (efficiency) için eş anlamda kullanmaktır. Etkinlik, verilen bir çıktının üretilmesi için girdilerin optimal bir şekilde bir araya getirilmesi anlamına gelmekte, başka bir deyişle, o çıktıyı en az maliyetle üretmektir. Maliyetlere başvurulduğu zaman etkinliğin kritik bir şekilde girdilerin relatif fiyatlarına bağımlı olduğu görülür. İzafe fiyatlarında olan her değişiklik girdilerin farklı etkinlik bileşimlerini gerektirir. Etkinlik zaman içinde belli bir noktada, teknik bilgi yüzeyinin kapsamı içinde tanımlanmakla birlikte,

verimlilik hemen her zaman iki tarih arasında değerlendirilir. İlke olarak, verimliliği kesin olarak ölçmek ancak zaman içinde değişmeyen bir nokta almakla mümkündür. Fakat pratikte verimliliğin bir zaman aşaması içinde ölçülmesi genellikle daha kolay olur ve yaklaşıklık sağlar. Böyle olunca, açıkça anlaşılabilceği gibi zamanın her noktasında etkisiz olarak yapılan bir uğraşı zaman ilerledikçe verimlilikte gelişme gösterir. Bir alandaki teknik yenilikleri elde etme olanakları burada önemli rol oynar. Bunun gibi, bir uğraşı zamanın her noktasında etkin olarak yürütülebilir ve buna rağmen bir birim çıktı üretmek için girdilerde dramatik azalmalar kaydetmek bakımından hiçbir teknik dinamizmin göstermiyebilir. Başka bir deyişle bir kimse, ne çelik endüstrisinin her geçmiş ve gelecek yıl içinde yüzde 2-3 toplam faktör verimliliğinde artış gösterdiği için çelik endüstrisinin etkin olduğuna kestirme bir şekilde karar verilebilir, ne de berberlerin verimlilikte bir kaç yüzyıldan beri hemen hemen aynı yerde saymış olması saç müstahzaratı endüstrisinin etkinlikten uzak olduğunu gösterebilir. Diyebileceğimiz verimlilikte her "azalmanın" etkisizliğin kesin bir işareti olduğu ve bir endüstrinin içinde bulunduğu ekonominin arta kalan kesitiyle karşılaştırıldığı zaman verimliliğini artırmakla uğradığı başarısızlığın oranının maliyetlerin yükselmesi üzerinde baskı yapacağıdır².

Bununla birlikte, gerçek, etkinliğin ve verimliliğin farklı ölçülerle değerlendirilecek ayrı kavramlar olduğu yolundadır. Üniversitelerin verimliliğinin yakın zamanlarda artmadığını göstersek bile, daha etkin olabilirdi gibi bir sonuç çıkarmaktan yine de uzak kalacağız.

6. Girdi ve çıktının her ikisi de değişmez nitelikler olarak ölçülmedikçe verimlilik ölçüleri anlam taşımaz. Bu, bir endüstrinin verimliliğini ölçerken rahatsız edici sorunlar çıkarabilir; geçim - maliyet göstergelerinin çoğunda meydana gelmiş olan enflasyonun derecesini ürünlerin niteliklerindeki gelişmelerin dikkate alınmaması nedeniyle abartılmaları yüzünden çıkan tartışmaya tanık olunuz- fakat bu, üniversitelerin verimliliğini ölçerken çok daha büyük bir sorundur. Örneğin, genel üniversite çıktılarının önemli bir parçasını bir dersi veya kursu tamamlayan öğrencilerin çıktıları olarak alınız. Üniversitelerin verimliliğinde gözle görülebilecek dünyevî şeylerin değerlendirilmesine yer verecek olursak öğrencilerin niteliğinde zamanla olacak

2 İleri sürülen son fikrin güçlü bir savunması ve uygulanması için bakınız W.J. Baumal, "Macroeconomics of unbalanced growth, American Economic Review, Haziran 1967, 1967, s. 415-26.

gelişmeyi de dikkate almalıyız. Bir çok akademisyen üniversite öğretimindeki niteliğin yakın zamanlarda artmış olduğuna kendi tecrübelerine dayanarak ikna olmuşlardır: akademisyenler on yıl öncesine oranla konularının devamlı olarak geliştiğine işaret ederek gün geçtikçe iyileşen ders kitabı yayımlarını kaale almayabilirler. Bunun gibi bir tartışmada ihmal edilen, maalesef öğrencilerin hem girdi hem de çıktı olduğunun gözden kaçırılmasıdır. Yapılan yanlışlık üniversite öğretiminin, öğrencilere yalnızca okula başladıkları zamanla mezuniyet arasında “eklenen değer” olarak takdir edilebileceğinin unutulmasından ibarettir. Üniversite öğrencilerinin herhangi bir konunun derinliklerine inmelerini sağlamanın her geçen gün biraz daha kolaylaştığı izlenimi üniversiteler tarafından “eklenen değerdeki” bir artıştan çok ilk ve orta eğitimde değişen niteliğin bir yansıması da olabilir. Açıkçası, eğer üniversite verimliliğini ölçmek konusunda ciddi isek, öğrencilerin zamanını hem girdi hem de çıktı olarak standartlaştırmalı, örnek olarak üniversiteye girişlerinde ve mezuniyetlerinde ne öğrendiklerini bir dizi başarı sınavlarıyla tesbit ederek karşılaştırmalıyız. Şimdiki durumda da olduğu gibi geliş güzel edinilmiş izlenimlerin bizi yanıltacağı gün gibi açıktır. Bu yalnız öğrencilerin girdileri için değil, fakat bugünün öğretmeni dünün de öğrencisi olan öğretmenlerin niteliği için de doğrudur. Eğitsel niteliğin ölçülmesi, gerçekten üniversite verimliliği konusunda karşı tartışmaların temelinde yer almamadır.

Çıktının Değerlendirilmesi:

7. Eğer üniversitelerin çıktıları pazar yerinde satılsaydı, olağan bir biçimde çıktıyı para fiyatları bakımından değerlendirecek, böylece ortalamadan daha yüksek bir aylıkla işe başlamasını beceren bir mezuna ortalamadan üstün bir çıktı gözüyle bakılacaktı. Bir bakıma üniversitelerin çıktıları iş pazarında “satılır”, fakat gelirler üniversitelerden çok öğrencilere aittir. Bununla birlikte üniversiteler mezunlarının ömür boyu gelirlerini artırmak için çalışmazlar. Amaçları - işte tartışma burada başlamaktadır- endüstride ve hükümet idaresine en yetenekli olanı seçmek, bireysel gelişim için yetenekleri teşvik etmek, bilim ve fen araştırmalarını ve kültürel değerleri korumaya ve yaymaya v.b. öncülük etmektir. Bu amaçların her biri verimlilik standardı ölçüsü veya isterseniz maliyet - etkinlik ölçüsü diyelim, sayısal gösterge veya cetvel ile çıktının değerlendirilmesi için ifade edilebildiği takdirde konunun anlaşılmasına yardımcı olabilir. Örneğin şimdiki mezunların mensup oldukları alanlar arasındaki kazanç farklarının gelecekte de de-

vam edeceği varsayımına göre, üniversitelerin meslekî bakımdan amaçlarını farklı dallardan mezun olacak kimselerin beklenen kazançları ile yaklaşık olarak bir gösterge ile verebiliriz; böyle bir saptama pek tabii ki fen ve teknoloji öğrenimi görenlerin lehine olacaktır. Bunun aksi olarak, kültürel amaçların bir göstergede belirtilmesi edebiyat öğrencilerine fen ve teknoloji öğrencilerinden daha fazla ağırlık kazandırabilir. Benzeri olarak “yapılacak ilk işin” araştırma çıktılarının yayımlarla değerlendirilmesi önerilmiştir³. Sonra da çeşitli departmanların yayım sayısı ve sıklığı (frekansı) departmanların öğrenci çıktısı ile bir araya getirilerek, karşılıklı paralel göstergeler ile, mümkün ise çeşitli derslerin uzunluğuna ve ağırlıklarına göre ölçülebilir. Alternatif olarak, öğretim üyelerinin çalışma saatleri ile yazıhane ve labaratuvar hacimleri gibi girdilerin birbirinden ayrılması gibi öğretim ve araştırmayı birbirinden ayırmak mümkün olsa idi, öğretim verimliliğini araştırma verimliliğinden ayrı olarak düşünebilirdik, Üniversitelerin diğer amaçlarından ve bunların farklı şekillerde ölçülmesinden söz etmekten bizi alıkoyan yalnızca yeni örneklerin aklımıza gelmeşiştir.

8. Çıktıların değerlendirilmesi için başvurulacak her ölçme sistemi verimlilik için yeni bir ölçüyü de birlikte getirir. Fakat üniversitelerin sayısallaştırılarak göstergelere sığdırılamıyacak amaçları ve fonksiyonları konusunda ne yapmak gerekir? Bunların verimliliğinin ölçülmesi ve etkinliğinin değerlendirilmesi bakımından yokmuş gibi kabul edilmeleri gerektiğini tartışacağım. Üniversite verimliliğini ölçmemizin üniversite maliyetini oluşturan çeşitli öğelerin nedenlerini aydınlatmak için olduğu önceden kabul edilmiştir, belki de bu, öğelerin gerektirdiği harcamaları ve alınan ücretleri haklı kılmak içindir. Üniversitelerin bir yığın yararlı uğraşları bulunduğunu söylemek zamanla artan maliyetlerini saptamaya yardımcı olmuyor - üniversiteler daha önceleri de bu fonksiyonları yerine getirmemiş midir? Yoksa yüzde 10 yerine yüzde 20 daha fazla ücret iddia etmenin bir yardım olduğu söylenebilir mi? Öğrencilerin kişisel tatmin ve kültürel uyanıklık gibi şeyleri kesinlikle üniversitelerin çıktıları arasındadır. Fakat bu gibi öğeler, üniversitelerin verimliliği eğilimi hakkında verilecek sonuçlar bakımından fark etmez, tabii bu öğeler bugün için geçmişte olduklarından daha önemlidir. Eğer gerçekten bu öğelerin, şimdiki durumda daha önemli olduğu belirtebilirse, bunların ölçülebilir nitelikler olduğu zaten ima edilmiş olur. Hem

3 Stone, Op. Cit., s. 99.

mantık açısından üniversitelerin amaçlarının somut olmadığını söylemek, hem de üniversitelerin bu amaçlara gittikçe daha başarılı bir şekilde erişmekte olduklarını tartışmak güçtür. Bu, “ölçüleminin” önemsiz olduğu anlamına gelmez fakat “aşağı yukarı” belirli sınırlar içinde kararlar almak gerektiği vakit, üniversitelerin topluma yaptığı toplumsal, etnik ve ruhsal katkıların belirtilmesinin güçlüğü bu sorunun aklın gerçek gidişi içinde biçim kazanmasını olanaksız kılmaktadır.

9. Üniversitelerin çıktılarını türlü ölçme sistemleri ile değerlendirip ölçülen bir miktar girdiler ile karşılaştırdığımız vakit elde ettiğimiz değişik verimlilik ölçülerinin seçilmesi sorun teşkil etmekte ve bir sonuca varma olanağı olmamaktadır. Bilindiği üzere bu ölçüler arasında bir seçim yapılması akademisyenlerin de bir düşünce birliğine varamadığı bir sorun olarak üniversitelerin amaçlarına atfedilen izafi öneme dayanmaktadır. Buna rağmen, ölçü bulmaya çalışmak ve bu sonuçların vereceği sayısal farklar, amaçlar konusundaki anlaşmazlığa olumlu katkıda bulunabilir. Verimlilik konusundaki çalışmaların bahşedeceği en büyük değer belki de üniversitelerin görevlerini ima eden çeşitli görüşlerin tam bir kesinlikle açıklık kazanması olacaktır. 1938 - 1962 yılları arasında İngiliz Üniversite öğretiminde verimliliği saptamak üzere bir meslektaş ile bir kaç yıl önce atılımda bulunmuştuk. Bir dersi tamamlayan öğrencilerin çıktısını değerlendirmek için üç farklı ölçü sistemi kullandık. Her üç verimlilik eğiliminin de zamanla düşmesi ve en büyük düşüşün son yıl içinde ortaya çıkması bizim için bir sürpriz oldu. Girdi ve çıktılarının niteliğini değiştirecek her türlü bilgiden yararlandık, fakat bu eldeki bilgilerin yetersiz olduğu bilincine iyice varmamıza yaradı. Buna rağmen göz önüne bir araştırma yöntemi koymak ve üniversite verimliliğinin 1940 - 1950 yılları arasında açıkça arttığını ispatlamak yükünü de bunu iddia edenlere bırakmak istedik⁴. Elde ettiğimiz sonuçlara inanılacak olursa üniversitelerin verimliliği konusundaki çok farklı kavramlara rağmen elde

4 O zaman söylediğimiz gibi: “Sözü edilen süre içinde öğretim üyelerine ve eğitim araçlarına öğrenci başına harcanan paradaki artışın eğitimin niteliğini artırmak eğiliminde olduğunu görüyoruz. Fakat öğretim üyelerine ve eğitim araçlarına harcanan paranın etkili olduğu nasıl biliyoruz - Amacımız üniversite eğitimi gibi değişen nitelikleri nicelendirmek ve gerçekte niteliğin geliştiğini fakat, gelişmenin fiziki kapsamını tesbit etmeye olanak olmadığını iddia edenlere cevap vermektir. Tesbit etmeye olanak olmadığını iddia edenlere cevap vermektir. Göstermeyi umduğumuz, ilke, nitelik yönünden oluşan gelişmelerin ölçülebilir olduğu fakat yeterli bir tesbit için elimizde pek az bilgi olduğu idi.

ettiğimiz bilgiler üniversitelerin verimliliği konusunda biribirinin benzeri sonuçlara varılabileceğini göstermiştir. Bu da amaçların sayılara dökülmesinin gerekliliğine işaret etmektedir: Sonuçlar bazen beklenmedik bir biçimde çıkabilir. Bütün üniversiteleri içine alabilecek gelecekte yapılması düşünülen bir araştırmayla, üniversiteleri veya konularının karşılaştırılması bazı üniversitelerin bazı amaçlara diğerlerinden daha etkili bir şekilde ulaştığını açıklığa kavuşturabilir ve teşvik etmemiz veya etmememiz gereken belirli “eksiksizlik merkezlerine” sahip olduğumuz bu surette açığa çıkarabilir.

Gelecekte Yapılacak Çalışmalar İçin Tavsiyeler:

10. Üniversite verimliliğini ciddi bir şekilde konu etmek istiyorsak - bir gazete başmakalesinde olduğu gibi değil; meslekten bir akademisyen olarak söylüyorum - yapılacak işler çoktur. Geçmişte, “verimlilik”, “etkinlik” gibi kavramlar veya akılcı bir işletmeye kendini duyuran herşeyin geleneksel akademik değerleri yıpratacağı ürküntüsü ile üniversite uğraşlarının bilimsel bir şekilde değerlendirilmesi etkili bir şekilde engellenmiştir. Sir Eric Ashby'nin İngiliz akademisyenleri hakkında bir zamanlar söylediği gibi:

“Bir yaprağın biçimi veya bir sözün nereden türediği veya bir el yazmasının yazarı hakkında bulguları toplamadan önce başkalarına ızdırap verecek kadar sabır ve dikkatle bir karara varmayanlar, ülkenin dört bucağında üniversiteye kabul siyaseti üniversitelerin genişliği, öğrenci - öğretmen oranları, derslerin kapsamı ve benzeri işlerde yarım yamalak verilere ve mistik sezgilere dayanan ani kararlar vermektedirler... Kendilerini bilgi edinmeye vakfetmiş olmalarına rağmen yakın zamanlara kadar kendileri hakkında bilgi edinmeye yanaşmamışlardır⁵.”

Üniversiteler Öğretim Yöntemleri Hale Komitesi Raporu, İngiliz Üniversitelerinin en sonunda öğretim kurumları olarak, kendi etkinliklerine eleştirci bir yaklaşımla ilgi duymaya başladıklarını göstermektedir⁶. Yakın zamanlarda İngiliz Üniversitelerinin öğretim yöntemleri üzerine yapılan yoğun ve kapsamlı inceleme ve araştırmalar konusundaki 105 referansdan 5'inin 1950 ve 1959 arasında

5 Sir Eric Ashby, “Introduction: decision-making in the academic world’ Sociological Studies in British University Education, Monograph No. 7, The Sociological Review, University of Keele 1963, p. 6.

6 U.G.C., Report of the Committee on University Teaching Methods, H.M.S.O., 1964, s. p. 105-12.

yayımladığını ve arta kalan 85 in ise 1960 dan bugüne kadar yapılmış olduğunu göstermektedir⁷. Bütün bunlara rağmen, bu alanda⁸ Amerikalıların gösterdiği çabalardan çok gerideyiz.

Gelip geçici ve bir kereye mahsus (ad hoc) tartışmalar yüzünden verimliliğe eskisinden daha fazla yer veren bir zihniyet gütmemiz gerektiği yolundaki tavsiyeler dikkate alınmamaktadır⁹.

11. Benim düşünceme göre, gelecek araştırma programının birinci maddesinde öğrencilerin üniversiteye kabulü sırasında verilen ve mezuniyetleri sırasında tekrar edilen bilgi sınavları (attainment tests) yer almalıdır. Bu sınavlar olmadan üniversitelerin değişen nitelikleri sorununun nasıl bir çözüm yolu izleyeceğini bilemiyorum. Hemen ulusal çapta bir sınav uygulamasına girişmek yersizdir. Ayrı ayrı üniversi-

7 R.M. Beard, Research Into Teaching Methods in Higher Education, Society for Research into Higher Education. 1967, p. 42.

8 Bakınız örnek olarak F.E., Rourke and G.E. Brooks, The Managerial Revolution in Higher Education, Johns Hopkins, 1966, Amerikan eyalet kolejleri ve üniversitelerinde bütçe proglamlaması; maliyet -fayda analizi; ve kurum içi araştırmalar konusundaki gelişmeyi gözden geçirmektedir.

9 Örneğin, yararlı birçok tavsiyeleri arasında, üniversitelerin malî kaynakları konusunda C.F. Carter otomatik teşvik unsurları verilerek etkinliği uyarlamak için, yani, öğretim harcamalarını araştırma harcamalarından ayırmak ve üniversitelerin sermaye hesabından borç alma ve ödeme işlemleri için şimdiki para değerleri üzerinden faiz hesaplanmasını tavsiye etmiştir: (B.R. Williams ile) Proposals for Reform in University Finance, The Manchester School, Eylül 1963, s. 255-61; The Economics of Higer Education, ibid., Şubat 1965, s. 1-16; ve Carter, op. cit., s. 12 Fakat üniversitelerin öğretim yöntemlerini dikkate alırken şöyle tartışıyor; "...Eğitimde sermaye yerine emeğe yer vermediği veya öğretmenlerin zamanlarını iktisatlı kullanmak olanaklarını özellikle görmezlikten geldiği doğru değildir. "Bu sorunlar birçok yerlerde fiilen izlenmektedir; fakat kişi, yeni tekniklerin öğretimin niteliğine ve çıkarlarına geliştirici olanaklar sağlmasına rağmen kadro bakımından sağladığı iktisadî yararın az veya hiç yararlı olmadığını görüyor. Böylece yeni tekniklerin elde edilen son ürünün niteliğinde ortaya çıkacak değişiklikler varsayımını savunmak için daha fazla bir ücret ödenmiş oluyor. Üniversiteler endişelidirler, belki de genel ortama uyarak elektronik cihazlarla programlanmış öğretim yöntemleri ve benzeri sistemleri getirerek, (komşudan geri kalmamaya benzeyen bir çabayla) arta kalmamak için yaptıkları çalışmalar tehlikeli şekilde endişeli olduklarını göstermektedir. Bu gibi uğraşların deneme için yapılması istenir, fakat bu yöntemlerin ekonomik bakımdan yararlarının zaten bilindiğini varsaymak yanlıştır." (ibid., s. 7-8 bu eserde 332 nci s.) Bu programın en sonundaki fikri bağlaşıla yüksek öğrenimde öğretmenlerden iktisat etmek için yeni yöntemler bulmak atılımları küçümsenmiştir. Bunun aksi bir şekilde gerçekten de tam aksi, bakınız, B.R. "Williams", Capacity and output of universities, The Manchester School, Mayıs 1963, s. 185-202, üniversite verimliliğini artırma olanaklarını sert bir dille tartışmaktadır. 1) Çalışma (fabrika) yükünü artırarak, 2) çalışma saatlerini yeniden ayarlayarak ve çalışanların sayısını artırarak, 3) akademik yılı uzatarak.

telerde uygun sınavlar geliştirilmeli ve uygulanmalı, farklı yaşlardaki üniversite öğrencilerinin bir kesitini tamamen kapsayacak biçimde zamanla yayılacak geniş uygulamalara geçilmelidir. Buna alternatif olarak, değişen standartlardaki O- ve A düzeyleri* sınav vizeleri ölçmeye tâbi tutularak Amerikan Lisans-Üstü Kayıt Sınavına (American Record Examination) benzer bir sınav lisans mezunu her öğrenciye uygulanmaya başlanabilir. Bu şekilde üniversiteye kabul ve mezuniyet noktalarındaki standart sınavların sağladığı verilerin hemen hemen benzerini bu şekilde elde etme olanağına kavuşulur.

12. Öğretim yöntemleri ve öğretmen etkinliği, özellikle bir tek öğrenci için tâyin edilen (tutorials) öğretmenle sağlanan öğretim yöntemine karşı sınıfta verilen dersler ve küçük sınıflara karşı kalabalık sınıfların yanında yer alan seminerlerin karşılaştırmalarının yapılması araştırmada yer alması gereken ilk maddelerdir. Eğitim psikologlarıyla veya en azından eğitim psikologlarına danışılarak yürütülmesi bu araştırma için gereklidir. Ek olarak, L.S.E. (Birinci Eğitim Sertifikası) araştırmasına¹⁰ paralel lisans ve lisans-üstü öğrencilerinin ortalama ve marjinal maliyetlerinin saptanması hem "etkinlik" hem de verimlilik için geçerli verileri verecektir. Bu konuda iktisatçıların değirmenine çok darı düşüyor.

13. Üniversitelerin amaçlarına referans olarak U.G.C. büyük bir çabayla üniversite mezunlarının yalnızca ilk işlerini değil, aynı zamanda ilk işlerine başladıkları zaman aldıkları aylıkları da raporunda gösterdi. P.P.E.'nin on yıl önce¹¹ yaptığı türden incelemeler zaman zaman tekrarlanmalıdır. Üniversitelerin kendi çıktılarını, ne derece tükettiklerinden Swann Komitesinin şikayet etmesi çok güzel; şayet lisans veya lisans-üstü öğrencisi gençlerin tasarladıkları işler hakkında daha fazla bilgimiz olsaydı, o zaman sorunun kökünün özel endüstrideki eksiksiz olanaklardan öğrencilerin haberdar olmayışı değil de kısaca yaş ve eğitim niteliklerine bağlı olan kazanç farklarından doğduğunu görebiliriz. Zaman zaman üniversitelerin amaçlarının doğru olarak anlaşıldığı anlarda, bunun iş gücünün meslekî ve endüstriyel hareketliğini azamiye çıkarmak olduğu söylenmektedir. İşgücü hare-

* İngiltere'de orta öğretimden sonra öğrencilerin başarı durumlarına göre yapılan değerlendirmeler. (Çeviren)

10 H. Glennester, The Graduate School: A Study of Graduate Work at the London School of Economics Oliver and Boyd, 1966.

11 P. E.P., Graduate Employment Survey, P.E.P., 1956; P.E.P. Graduates in Industry. The Second Report on the Study of Industry and the University Graduate, P.E.P., 1957.

ketliliği konusunda verilerimiz olsaydı ileri sürülen bu düşünce, eğitsel niteliklerle karşılaştırılmalı çapraz bir tasnifle bu konu nicelendirilirdi. Akademisyenler belki de bu gibi bilgilerin elde edilmesi için Çalışma Bakanlığını veya Kayıt İşleri Genel Müdürlüğünü uyarmak-taki çabalarında daha canlı olmalıdırlar.

14. Eğitim olanaklarında eşitlik sağlanmasından üniversitelerin amaçlarından biri olarak sık sık konu edilmektedir. Ben bunu gerekli bilgi ve etkinliğe sahip olan herkesin, aile kökenleri veya malî durumları dikkate alınmaksızın üniversite eğitimi görmesi için teşvik edilmesi anlamına geldiğine sanıyorum. A- düzeyinde iki vize almış olanlardan bile yarısının üniversiteye girişi sağlayamadıkları bu sıralarda böyle bir amaç askıda kalmış gibidir. Bununla birlikte, yalnız üniversitelere değil Robbins'ın kullandığı anlamda yüksek öğretime bir göz atacak olur, İngiliz öğrencilerine yardım sistemini akılda tutacak olursak, eğitsel olanakları eşit kılmanın hemen hemen sağlandığı söylenebilir. Fakat 15 ve 18 yaşları arasındaki öğrencilerin verdikleri "fireyi" ve öğrencilerin tamamen kendi olanaklarına dayanarak üniversiteye giriş koşullarını yerine getirmeye çalıştıklarını hatırlarsak, üniversitelerin ve bütün yüksek öğretimin eğitsel olanaklarda eşitlik yaratmakta başarılı olup olmadıklarından kuşku duymaya başlarız. Bu konuda bilmemiz gereken üniversite öğrencilerinin ve tabii yüksek öğretim görmek üzere öğretmen yetiştiren okullara ve teknik okullara giden öğrencilerin ailelerinin gelir, meslek ve eğitim durumlarıdır. Bu bilgiler A.B.D. ve Kanada'da elde edilmeye hazırdır fakat şimdiki durumda İngiltere'de¹² bu gibi bilgileri elde etmek olanağı yoktur.

Uygun düzeyde olması düşünülen üniversite harçlarının altıda ve beşte birinin, ilgili üniversite düzeyindeki karşılıklı bursları karşılamasıyla hibe veya burslar konusunda çok tartışma olmuştur. Bu ün bu sorunlar biraz önce konu olan bilgilerin elde edilmesini gerektirmektedir. Üniversite verimliliğine üniversite eğitimi olanaklarının eşit kılınması amacı açısından bakabiliriz. Fakat eşitliği öğrencilerin sosyo-ekonomik özellikleri hakkında yeterli bilgiye sahip oluncaya kadar sağlamıyacağız.

15. Kişi bu yolda sonu gelmeyen bir şekilde yürüebilir. Üniversite araştırması konusuna dönmekle birlikte sonuca varmak istiyorum!

12 Öğrencilerin sosyal kökü konusundaki Robbins'ın incelenmesinde, yalnızca babaların kabaca tanımlanan eğitimi ve "sosyal sınıfı" hakkında bilgi toplamıştır.

Üniversite öğretimi çıktısını saptamak ne kadar güç olsa, kuşkusuz araştırmancının çıktısını saptamak için karşılaşılan güçlükler yanında hiç kalır. Daha iyi öğretim için araştırmancının katkısından söz etmeye gerek yok sanırım. Üniversitelerin çıktılarının bir parçası olan araştırmayı değerlendirmek için yeni tavsiyelerim yoktur. Çıktı sorununu çözümlenmeden çok daha önce, daha basit bir sorun olan üniversite araştırmalarına harcanan girdilerin ölçülmesini bir sonuca bağlamamız gerektiği açıktır. Laboratuvar araçları, tam gün çalışan araştırmacılar ve kitaplıkların yararları gibi şeylerle uğraşmak kolaydır. Gerçek güçlük öğretim üyelerinin araştırmaya ayırdıkları zaman oranıdır. İlkede, bu ölçülebilir bir husustur, fakat pratikte yeterli bir cetvele sığdırılarak ölçülmesi güçtür. Yakın zamanlarda bu alandaki U.G.C. çabaları anlamsız bulunarak bir çok akademisyen tarafından hücum uğramıştı. Ancak bu, akademisyenlerin daha iyi araştırmalar yapmayacağı anlamına gelmemelidir, ama tabii bizim de genellikle inandığımız gibi, üniversite araştırmalarının nitelik ve niceliğini açıklamak çıkarlarımıza uygun düşmeyebilir¹³. Rastgele seçilmiş bir hafta içinde değişik kurumlardaki öğretim üyelerine özel takvimler dağıtmak ve onlardan her saat için başlıca uğraşlarını takvimlerdeki kategorilere göre ayırmalarını istemek, pratik bakımdan eksiksiz bir düşünce olabilir: 1) Öğretim, 2) Öğretim için hazırlık ve sınav kâğıtlarını okumak, 3) Yönetim, 4) Kendi konusunda ve ilgili alanlarda okuma, 5) Kişisel araştırma, makaleler ve projeler. Yapılacak işlerin bu tarzdaki bir programına dahi itirazlar olduğu görülüyor, fakat buna benzer programlar ergeç gelmelidir. Çıktıda olmazsa bile en azından girdilerde öğretim ve araştırmancının herhangi bir şekilde ayırt edilebileceğini inkâr etmekte devam edersek, üniversitelerin verimliliği ve etkinliği konusunda bir şey söyleyebilirmişiz gibi davranmaya hakkımız yoktur.

13 Carter'in söylemiş olduğu gibi: Bu haklı çıkarma (Üniversite araştırmaları hakkında) bana (ne yazık ki) geçerli görünmemektedir; ve ulus bilgi aramayı tüm bir biçimde değerlendirmemekte ısrar edecektir. Ulusun bu çabaları değerlendirerek kendi uygarlık düzeyine katkısını sağlamak, ancak araştırmancının üniversite öğretiminin göze çarpmayan bir ürünümüştü gibi yerleşmesiyle olur, op. cilt., p. 10.